

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні Вченої ради
НПУ імені М.П. Драгоманова
“24” грудня 2020 р.
Протокол № 6

Проректор з наукової роботи
професор Б.М. Торбін

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

(назва дисципліни)

Освітньо-наукової програми доктор філософії PhD

(назва освітнього рівня)

галузі знань 03 Гуманітарні науки

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 033 Філософія

Київ
2020 рік

Розробники
програми:

Мозгова Н.Г. – доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії Факультету філософії та
суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова;

Матюшко Б.К. – кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії Факультету
філософії та суспільствознавства НПУ імені
М.П. Драгоманова.

Рецензенти:

Сторожук С.В. – доктор філософських наук,
професор, професор кафедри філософії Національного
університету біоресурсів і природокористування
України.

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук,
професор, професор кафедри культурології та
філософської антропології

Обговорено та рекомендовано до видання на засіданні проектної групи НПУ
імені М. П. Драгоманова «02» грудня 2020 року, протокол № 7

Керівник проектної групи

Мозгова Н.Г.
(прізвище, ініціали)

I. Пояснювальна записка

Програма нормативної навчальної дисципліни філософія науки складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки фахівців освітнього рівня (*доктор філософії*), галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 033 Філософія.

Предмет вивчення навчальної дисципліни: філософські та методологічні засади наукового знання та їхні зміни у процесі історії духовної і матеріальної культури.

Міждисциплінарні зв'язки: філософія, історія філософії, логіка, основи науково-дослідницької роботи, теорія пізнання та епістемологія, логіко-методологічні аспекти науки, природа і методи філософського дискурсу та ін.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни філософія науки є формування у майбутніх докторів філософії чіткого уявлення про філософські та методологічні засади наукового знання, їх співвідношення з іншими видами знань, їхні зміни у процесі глобальних наукових революцій, їхній вплив на філософію та дійсність кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Основними завданнями вивчення дисципліни філософія науки є ознайомлення аспірантів з різними аспектами феномену науки, з проблемним полем існування сучасного наукового знання та закономірностями розвитку науки і її впливу на цивілізаційний історичний процес, а також, оволодіння аспірантами усіх спеціальностей методологією наукового пізнання, ознайомлення з сучасними методологічними проектами.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати:</i> предмет, завдання і структуру філософії науки; понятійний апарат філософії науки; особливості й сучасні проблеми наукового знання й пізнання; критерії науковості; особливості історичного розвитку науки; основні форми існування науки у сучасному суспільстві; основні етапи й тенденції розвитку філософії науки; сучасні теоретичні моделі розвитку науки; основні наукові та філософські методології.</p> <p><i>Вміти:</i> специфіку наукового знання; орієнтуватись у сучасних проблемах наукового знання та у розмаїтті основних напрямів розвитку сучасної філософії науки; відрізнити наукове знання від позанаукового; порівнювати, пояснювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати методологічні засади таких сучасних напрямів розвитку філософії науки як чинні варіанти позитивізму, прагматизму, постмодерну.</p>	<p>Фахові: Аналітична (вміння виявляти ознаки наукового і ненаукового знання в конкретних прикладах, прогнозувати тенденції розвитку наукового знання та його вплив на розвиток суспільних процесів); Історична та персоналістична (через здатність до включення конкретних, теоретичних моделей розвитку науки, доробку різних мислителів у широкий соціокультурний контекст на основі досліджень у власній спеціальності). Загальні: Пізнавальна (поглиблене знання про особливості, історичний шлях і сучасні проблеми наукового знання й пізнання, критерії науковості,</p>

		особливості періодів розвитку науки й основні форми існування науки у сучасному суспільстві).
2.	<p><i>Знати:</i> структуру й зміст філософських, зокрема методологічних засад науки; багаторівневу класифікацію методів за ступенем загальності та колом застосування; методологічну функцію філософії; сучасні методологічні проекти.</p> <p><i>Вміти:</i> визначати філософські складові конкретних галузей науки; визначати адекватні теоретико-методологічні стратегії власних спеціальних досліджень; застосовувати набуті знання у своїй професійній діяльності.</p>	<p>Фахові:</p> <p>Компаративна (через здатність до порівняння різних методологічних проектів);</p> <p>Загальні:</p> <p>Пізнавальна (поглиблення знання про структуру і зміст філософських, зокрема методологічних, засад науки, історію науки та сучасні методологічні проекти);</p> <p>Практична (оволодіння методологією фундаментального наукового дослідження та застосування її у своїй професійній діяльності, знання основних можливостей взаємодії для різнопрофільних наук, перспектив міждисциплінарних досліджень, визначаючи філософські та конкретно-наукові складові матеріалу власних досліджень).</p>

II. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 4 кредити ЄКТС 120 годин.

III. Зміст навчальної дисципліни за модулями і темами:

Модуль I. Загальна характеристика та історія філософії науки.

Тема 1.1. Сутність науки. Філософія науки як галузь знання. Основні значення терміну «наука»: особлива галузь знань, діяльності та суспільна інституція. Класифікація наук. Функції науки й наукового знання. Основні форми наукового пізнання. Види наукової картини світу. Наука в контексті історичних форм світогляду. Основні види пізнання: буденне, міфологічне, релігійне, естетичне, філософське, наукове. Критерії науковості. Предмет філософії науки. Епістемологія як підґрунтя і передумова філософії й методології науки. Філософія і наука: проблеми взаємозв'язку та взаємодії. Співвідношення гносеології, епістемології, філософії науки, наукознавства. Натурфілософія як історична форма взаємодії філософії і науки. Розділи філософії науки та їх основні питання.

Тема 1.2. Основні історичні форми науки. Донаукове і наукове пізнання. Періодизація історії науки та її відповідність до періодизації історії філософії. Головні риси стародавньої східної, античної, середньовічної, класичної науки. Поява першої наукової картини світу. Чинники утворення некласичної науки. Поліфундаментальність, інтегратизм, синергізм, холізм, релятивізм та інші її головні ознаки. Неонекласична наука. Можливі перспективи подальшого розвитку науки.

Тема 1.3. Стародавня і середньовічна філософія науки. Здобутки природознавства у Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Індії і Китаї. Перші давньогрецькі філософи як «фізіологи». Філософія науки досократиків. Перша релятивізація знання у софістиці. Ідеї

філософії науки Сократа і Платона. Аристотель як перший філософ-систематик наукових знань. Науковий стиль мови. Ідеї філософії науки доби Еллінізму. Філософська проблематика юдаїзму, християнства та ісламу. Ідея синергії у православній аскетиці (Григорій Палама). Значення апофатичної теології як джерела логічних парадоксів (Діонісій Ареопагіт). Феномен західноєвропейської схоластики. Аристотелізм як чинник поступального розвитку філософської думки. Тома Аквінський. Зародження британської та континентальної філософських традицій. Пізньосередньовічне емпіричне природознавство.

Тема 1.4. Філософія науки доби Відродження і Нового часу. Актуалізація соціально-гуманітарних дисциплін як чинник кризи середньовічного світогляду. Зміна ролі природознавства як самодостатньої дисципліни. Активізм громадянських гуманістів як наслідок осмислення здобутків науки та філософії Аристотеля. Неоплатонізм Миколи Кузанського. Магічні та філософські основи природознавства як висновки з діалогу релігій. Ідеї філософії науки Л. да Вінчі, Б. Телезіо, Парацельса. Наукова революція М. Коперника. Нова космологія Дж. Бруно і соціологія науки Т. Кампанелли. Філософія Нового часу – джерело класичної науки. Класичний (лінійний) детермінізм. Зародження і розвиток класичного емпіризму (Ф. Бекон, П. Гассенді, Т. Гоббс, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Г'юм) і раціоналізму (Р. Декарт, Б. Спіноза). Наукова і філософська спадщина Б. Паскаля і його перша спроба екзистенціалістського осмислення основ науки. Філософія науки Г. Ляйбніца. Природознавство Нового часу. І. Ньютон і оформлення першої – класичної (механістичної) наукової картини світу.

Тема 1.5. Узагальнення класичної філософії науки. Перша систематизація наукових і філософських знань у добу Просвітництва. Специфіка європейських традицій просвітницької філософії. Асиміляція просвітницьких ідей на теренах України. Ф. Прокопович і модернізація Російської імперії. Антисцієнтистська реакція романтизму. Здобутки окремих наук як підстава майбутньої трансформації механістичної картини світу. Німецька думка середини XVIII – середини XIX ст. як вершина класичної філософії. І. Кант. Докритичний період. «Коперніканський переворот» і перша деконструкція метафізики. Три «Критики» у контексті основних питань філософії науки. І.Г. Фіхте і його проєкт «Науковчення». Філософсько-історична роль розвитку наукового пізнання. Призначення вченого. Ф.В.Й. Шеллінг – провідний натурфілософ серед німецьких класиків. Еволюція його поглядів. Українські шеллінгіанці: Д. Велланський і Й. Міхневич. Г.В.Ф. Гегель як систематик класичної філософської традиції. «Енциклопедія філософських наук». Здобутки та кризові моменти філософії науки Гегеля. Л. Фоєрбах як представник класичної та провісник посткласичної філософії. Особливості його антропології як основи філософії науки.

Тема 1.6. Посткласична філософія науки. Криза класичної філософії. Перший позитивізм (О. Конт, Дж.С. Міл, Г. Спенсер). Критерії науковості і ненауковості знання, класифікація наук. Асиміляція ідей першого позитивізму на теренах України. Російський нігілізм на природничому ґрунті. Трансформації позитивізму як відображення розвитку наукової картини світу. Другий позитивізм. Р. Авенаріус, Е. Мах. Питання суб'єкта пізнання і єдності пізнаваної дійсності. Третій позитивізм і логічний аналіз мови. Б. Рассел, Л. Вітгенштайн, Віденський гурток і Львівсько-Варшавська школа. Принцип верифікації. Четвертий позитивізм як відповідь на парадокси принципу верифікації та появу некласичної науки. К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатос, П. Феєрабенд та ін. Антисцієнтистська реакція «філософії життя»: С. К'єркегор, А. Шопенгавер, Ф. Ніцше. Наукові здобутки В. Дильтая, А. Бергсона, О. Шпенглера, Г. Зіммеля. Філософія науки прагматизму (Ч. Пірс, В. Джеймс, Дж. Дьюї). Причини появи неокантіанства, його Баденська (Фрайбурзька): Г. Рікерт, В. Віндельбанд і Марбурзька (Г. Коген, П. Наторп) школи. Феноменологія як джерело філософії науки. Е. Гуссерль і його учні. Герменевтика Г.Г. Гадамера як один з варіантів посткласичної філософії науки.

Тема 1.7. Філософія науки доби постмодерну. Значення терміну «постмодерн». Філософська ситуація корінного перегляду традиційних цінностей. Постмодерн і неокласична наука. «Лінгвістичний поворот» у філософії XX ст. і переосмислення

посткласичних ідей як джерела дискурсів постмодерну. Ф. де Сосюр, К. Леві-Строс і структуралізм. М. Фуко, Ж. Деріда, Ж. Дельоз, Ж. Лакан, Ж. Бодріяр та ін., особливості їх методологічних стратегій. Ризома, хаосмос, симулякр. Деконструкція. Нелінійний детермінізм, відсутність ієрархії і антиметафізичність постмодерну. Синергетика (Г. Хакен, І. Пригожин, І. Стенгерс). Відкриття у природознавстві ХХ – початку ХХІ ст. як чинник корінного перегляду картини світу. Постановка питання про моральність науки. Наукові та філософські проблеми трансгуманізму. Філософія науки українських мислителів ХХ – початку ХХІ ст. як продовження класичних традицій.

Модуль II. Основні теоретичні проблеми філософії науки.

Тема 2.1. Онтологія науки. Образ науки: натурфілософський, класичний, некласичний і сучасний. Верифіковані і неверифіковані елементи натурфілософії. Моделі світобудови. Натурфілософія як джерело наукових гіпотез. Підстави ілюзорності відсутності натурфілософської проблематики у сучасному природознавстві. Класичний образ науки. Лінійний детермінізм і Ньютонівська картина світу на основі абсолютності простору і часу. Ідеї теплороду, флогістону, ефіру і трансформація їх з наукових на натурфілософські. Відкриття елементарних частинок і теорії відносності як провідні чинники формування некласичного образу науки. Квантово-релятивістська картина світу і «торжество релятивізму» як висновок з неї. Синергетика і формування сучасного образу науки. Відкриті питання щодо його ідентифікації і теоретизації.

Тема 2.2. Гносеологія науки. Епістемологія як філософська теорія наукового пізнання, її основні питання. Ототожнення гносеології та епістемології як приклад сцієнтистського редукціонізму. Поняття «псевдонаука», «паранаука», «квазінаука», «антинаука», їх дискусійність. Емпіричний і теоретичний рівні пізнання. Сенсорна інформація, висловлювання про дійсність. Факт і подальші форми наукового знання. Емпірична, теоретична, проблематична моделі наукового пізнання. Розвиток наукового знання, його кумулятивістські і антикумулятивістські версії. Основні типи наукової раціональності. Інтерналістський та екстерналістський підходи до розвитку наукового знання. Наукові революції: їх види, виникнення, зміст і розвиток. Наукова істина та її провідні версії.

Тема 2.3. Методологія і логіка науки. Найвні класифікації методів науки. Філософські, загально- та конкретно-наукові методи. Методологічний проект. Неокантіанський критицизм, феноменологічний, герменевтичний проекти. Верифікація і фальсифікаціонізм. Методологічні програми гуманітаризації соціального знання. Структуралізм та провідні версії постструктуралізму як прагнення повернути гуманітарному знанню статус науковості. Методологічні стратегії сучасної аналітичної філософії (Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Дж. Мур, В. Куайн, Г. Патнем та ін.). Рефлексія методології гуманітарних наук. Шизоаналіз, структурний психоаналіз, феноменологічна герменевтика. Синергетика як методологічний проект, дискусії про його універсальність. Зсув від відкриття законів суспільства до «виробництва соціального», його «конструювання» і «генеалогії».

Тема 2.4. Аксиологія і етика науки. Цінності та їх класифікації. Цінність, норматив, максима, імператив. Парадокси позаморальності класичної науки. Етика як філософська дисципліна. Етичний абсолютизм і релятивізм у їх кореляції з метафізичними аналогами. Наука як цінність, благо і джерело цінностей та благ. Морально-етичні складові некласичної і неонекласичної науки. Основні етичні кодекси вчених. Г. Сельє, Р. Мертон, Б. Бабер та ін. про цінності науковця. Академічна добродесність та її аспекти. Питання моральної відповідальності вченого і винахідника. Деонтологія, екологічна етика і їх сучасні проблеми. Аксиологічні і етичні виміри досягнень сучасної науки і техніки. Морально-етичні аспекти глобальних проблем і можливі шляхи їх вирішення.

Тема 2.5. Загальна соціологія науки. Особливості функціонування науки як форми суспільної свідомості, ідеології та соціальної інституції. Спільнота вчених як суб'єкт науки. Особливості існування загалу вчених після університетської реформи 1800 р. у Берліні. Формальні і неформальні наукові спільноти. Інфраструктура науки. Науково-дослідні установи. Наука у навчальних закладах різних рівнів. Проблеми соціалізації науковця та

популяризації наукових знань. Регулювання діяльності окремих учених і наукових спільнот, його різновиди. Співвідношення юридичних і моральних норм діяльності окремих науковців і наукових спільнот. Офіційні і неофіційні, позитивні і негативні, активні і пасивні санкції як засоби керування науковою діяльністю і її виконавцями.

Тема 2.6. Праксеологія науки. Загальна структура практики. Особливості практичної діяльності у науці. Теоретичний і практичний розум, їх будова і особливості функціонування. Типи вчених за особистими якостями. Риси особистості «ідеального вченого». Технічний інструментарій науки. Послідовність виконання наукового дослідження, його теоретичне, інформаційне і технічне забезпечення. Особливості збору емпіричних даних у різнопрофільних галузях науки. Проблеми вибору адекватної методології, верифікації і фальсифікації знань. Небезпеки абсолютизації практичної діяльності у науці і нехтування нею.

IV. Засоби діагностики успішності навчання: вхідний контроль проходить в усній формі відкритих запитань.

Контроль під час аудиторних занять, основними видами якого є усне опитування теоретичного матеріалу, письмове виконання практичних завдань.

Контроль самостійної (індивідуальної роботи) аспірантів, основними видами якого є оцінювання підготовки до семінарських занять, опрацювання додаткових джерел інформації, виконання самостійної роботи.

V. Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен

VI. Інформаційні джерела для вивчення курсу

Основні:

1. Авенариус Р. Человеческое понятие о мире. Пер. с нем. Москва: Либроком; ЛКИ; КомКнига. 2014. 96 с.
2. Адо П. Покривало Ізиди. Нарис історії ідеї Природи. Пер. з фр. О. Йосипенко. Київ: Новий Акрополь. 2016. 470 с.
3. Адо П. Філософія як спосіб життя. Пер. з фр. О. Йосипенко. Київ: Новий Акрополь. 2020. 312 с.
4. Адо П. Що таке антична філософія? Пер. з фр. С.Л. Йосипенка. Київ: Новий Акрополь. 2014. 428 с.
5. Аристотель. Метафізика. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 26–30.
6. Бадью А. Концепт моделі. Вступ до матеріалістичної епістемології математики. Пер. з фр. Андрій Репа. Київ: Ніка-Центр. 2009. 232 с.
7. Бергсон А. Творча еволюція. Пер. з фр. О. Осадчука. Київ: Видавництво Олега Жупанського. 2010. 316 с.
8. Беркли Дж. Трактат о принципах человеческого знания. Сочинения. Сост., общ. ред. и вступит. статья И.С. Нарского. Москва: Мысль. 1978. С. 151–247. (Серия «Философское наследие»).
9. Блумберг Г. Світ як книга. Переклад з німецької, передмова, коментарі Володимира Єрмоленка. Київ: Лібра. 2005. 544 с.
10. Бодрийяр Ж. Симуляція і симулякри. Пер. з фр. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2004. 230 с.
11. Бэкон Ф. Новый Органон. Сочинения в 2-х т. Т. 2. 2-е, испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступ. ст. А.Л. Субботина. Москва: Мысль. 1972. С. 7–214. (Серия «Философское наследие»).

12. Вернадський В.І. Про науковий світогляд. Пер. М. Кратко. Київ: НАН України; Центр гуманітарної освіти. 1996. 56 с.
13. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. Київ: Основи. 1995. 311 с.
14. Возняк Т. Що є істина? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С.197–202.
15. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук: в 3 т. Т. 1. Наука логики. Пер. Б.Г. Столпнера, отв. ред. Е.П. Ситковский. Москва: Мысль. 1974. 452 с. (Серия «Философское наследие»).
16. Гокінг С. Коротка історія часу. Від Великого вибуху до чорних дір. Київ: КІС. 2015. 201 с.
17. Гуссерль Э. Картезианские размышления. Пер. с нем. Д.В. Складнева. Санкт-Петербург: Наука; Ювента. 1998. 315 с.
18. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації: посібн. з філос. дисц. Київ: ППС. 2007. 436 с.
19. Г'юм Д. Трактат про людську природу. Пер. з англ. Київ: Всесвіт. 2003. 552 с.
20. Гадамер Г.Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики: в 2 т. Т. 1. Герменевтика І. Пер. з нім. О. Мокровольський. Київ: Юніверс. 2000. 459 с. (Серія «Філософська думка»).
21. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. Київ: Тандем. 2001. 104 с.
22. Добронравова І.С. Дескриптивність нелінійного теоретичного знання та самоорганізація нелінійної науки. *Філософія освіти*. 2017. № 1. С. 30–42.
23. Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки. Підручник для студ. філос. ф-тів ун-тів і аспірантів (для складання канд. іспиту з філософії та філософії науки). Київ: Логос. 2009. 244 с.
24. Драгоманов М.П. Положение и задачи науки древней истории. Вибране («... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»). Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С. Міщук; приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. Київ: Либідь. 1991. С. 60–83.
25. Еллюль Ж. Техніка, або виклик століття. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 228–236.
26. История и философия науки: учебное пособие для вузов. Под общ. ред. проф. С.А. Лебедева. Москва: Академический Проект; Альма Матер. 2007. 608 с.
27. Кайку М. Фізика майбутнього. Як наука вплине на долю людства і змінить наше повсякденне життя в ХХІ столітті. Пер. з англ. Львів: Літопис. 2013. 433 с.
28. Кант І. Критика чистого розуму. Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. Київ: Юніверс. 2000. 504 с. Парад. тит. арк. нім. (Серія «Філософська думка»).
29. Карнап Р. Преодоление метафизики логическим анализом языка. [Електронний ресурс]. Сайт кафедри філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Karnap.html>. Назва з екрана.
30. Кассирер Э. Избранное. Логика наук о культуре. Москва: Центр гуманитарных инициатив. 2016. 400 с. (Серия «Книга света»).
31. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 218–228.

32. Конт О. Дух позитивной философии. Слово о положительном мышлении. Пер. с фр. 4-е изд. Москва: URSS. 2016. 80 с.
33. Копнін П. Логіка науки чи наука логіки? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 47–50.
34. Кримський С. Зміст та функції природничо-наукової картини світу. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С.211–218.
35. Кун Т. Структура наукових революцій. Пер. О. Васильєв. Київ: Port-Royal. 2001. 226 с.
36. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. Москва: Наука. 1995. 236 с.
37. Леві-Строс К. Структурна антропологія. Пер. з фр. Зоя Борисюк. Київ: Основи. 1997. 387 с.
38. Лейбниц Г. Монадология. Сочинения в 4 т. Т. 1. Ред. и сост., авт. вступит. статьи и примеч. В.В. Соколов; перевод Я.М. Боровского и др. Москва: Мысль. 1982. С. 413–430. (Серия «Философское наследие»).
39. Лейбниц Г.В. Новые опыты о человеческом разумении. Сочинения: в 4 т. Т. 2. Ред., авт. вступ. статьи и примеч. И.С. Нарский. Москва: Мысль. 1983. С. 4–577. (Серия «Философское наследие»).
40. Леопольд О. Развитие этики. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 301–310.
41. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5-6. С. 15–38.
42. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 50–77.
43. Мамардашвили М.К. Наука и ценности – бесконечное и конечное. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 110–114.
44. Мамфорд Л. Міф про машину. Техніка і розвиток людини. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 236–239.
45. Мах Э. Познание и заблуждение. Очерки по психологии исследования. Пер. с нем. Г. Котляра, под ред. Н. Ланге. Санкт-Петербург: Изд. С. Скримунта. 1909. 461 с.
46. Николай Кузанский. Об ученом незнании. Сочинения: в 2 т. Т. 1. Пер., общ. ред. и вступит. статья З.А. Тажуризиной. Москва: Мысль. 1979. С. 47–184. (Серия «Философское наследие»).
47. Паскаль Б. Думки. Пер. з фр. А. Перепаді, О. Хоми. Київ: Дух і літера. 2009. 704 с.
48. Патнем Г. Розум, істина і історія. Київ: Видавничий дім «Альтернатива». 2003. 232 с.
49. Петрушенко В. Епістемологія як філософська теорія знання: Монографія. Львів: Вид-во Державного ун-ту «Львівська політехніка». 2000. 296 с.
50. Пікашова Т., Шашкова Л. Що є знання? Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали.

Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 39–47.

51. Платон. Менон. Сочинения: в 4 т. Т. 1. Общ. ред. А.Ф. Лосева и др.; авт. вступ. ст. А.Ф. Лосев, примеч. А.А. Тахо-Годи. Москва: Мысль. 1990. С. 575–612. (Серия «Философское наследие»).

52. Попович М. Наука шукає надійних фортець. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 183–187.

53. Поппер К. Логика научного исследования. Пер. с англ. Москва: Республика. 2004. 447 с.

54. Пригожин И.Р., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. Пер. с англ. Общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. Москва: Прогресс. 1986. 432 с.

55. Прокопович Ф. Натурфілософія, або Фізика Пер. з латинської. Філософські твори: у 3 т. Т. 2. Ред. колегія: В.І. Шинкарук (голова), В.Є. Євдокименко, В.М. Нічик. Київ: Наукова думка. 1978. С. 115–501.

56. Рассел Б. Человеческое познание: Его сфера и границы. Киев: Ника-Центр. 1997. 560 с. (Серия «Познание». Вып. 1).

57. Риккерт Г. Наука о природе и наука о культуре. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 246–265.

58. Спиноза Б. Этика. Москва: Литература; Мир книги. 2010. 480 с. (Серия «Великие мыслители»).

59. Фейерабенд, П. Против метода. Очерк анархистской теории познания. Пер. с англ. А.Л. Никифорова. Москва: АСТ; Хранитель. 2007. 413 с.

60. Фома Аквинский. О единстве разума против аверроистов. Сочинения. Сост., пер. с лат., введ. ст. и коммент. А.В. Апполонова. Изд. 5-е. Москва: Едиториал УРСС. 2011. С. 2–117. (Серия «Bibliotheca Scholastica»).

61. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 290–301.

62. Фреге Г. О смысле и значении. Логика и логическая семантика: Сборник трудов. Пер. с нем. Б. Бирюкова. Москва: Аспект-Пресс. 2000. С. 220–246.

63. Фуко М. Археологія знання. Пер. з фр. В. Шовкуна. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2003. 326 с.

64. Хайдеггер М. Бытие и время. Пер. В.В. Бибихина. Москва: Издательская фирма «Ad Marginem». 1997. XII, 452 с.

65. Шеллинг Ф.В.Й. Система трансцендентального идеализма. Сочинения: в 2 т. Т. 1. Ред. и вступ. ст. А.В. Гулыги. Москва: Мысль. 1987. С. 227–489. (Серия «Философское наследие»).

66. Шинкарук В. Діалектика: традиційний і нові підходи. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 175–183.

67. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории: в 2 т. Т. 1. Образ и действительность. Пер. с нем. Н.Ф. Гарелин, коммент. Ю.П. Бубенков, А.П. Дубнов. Минск: Попурри. 1998. 684 с.

68. Ясперс К. Современная наука. Філософія науки. Навчальний посібник. 2-ге вид., виправлене та доповнене у двох частинах. Частина 2. Хрестоматійні матеріали. Упоряд.

Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Г.М. Кушнір. 2018. С. 239–246.

69. Faye J. Rethinking Science: A Philosophical Introduction to the Unity of Science. – Farnham: Ashgate Publishing. 2002. 219 p.

70. Fodor J. Concepts. Where Cognitive Science Went Wrong. Oxford: Clarendon Press. 1998. 176 p.

71. Strawson P.F. Analysis and Metaphysics: An Introduction to Philosophy. Oxford: Oxford University Press. 1992. 142 p.

72. Zelenkov A. Philosophy and Methodology of Science. Minsk: BSU. 2011. 479 p.

Додаткові:

1. Білецький І.П., Кузь О.М., Чешко В.Ф. Філософія науки. Навч. посіб. Харків: ХНЕУ. 2005. 128 с.

2. Історія філософії. Словник. За заг. ред. д. ф. н., проф. В. Ярошовця. 2-е вид., перероб. Київ: Знання України. 2012. 1087 с.

3. Лук'янець В., Кравченко О., Озадовська Л. та ін. Світоглядні імплікації науки. Київ: ПАРАПАН. 2004. 408 с.

4. Самардак М.М. Філософія науки: напрями, теми, концепції. Навчальний посібник. Київ: Вид. ПАРАПАН. 2011. 204 с.

5. Семенюк Е.П. Філософія сучасної науки і техніки: [Підручник для студ. вищих навч. закл.]. Львів: Світ. 2006. 152 с.

6. Філософія науки. Упоряд. Сторожук С.В., Гоян І.М., Матвієнко І.С., Данилова Т.В. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М. 2017. 588 с.

7. Філософія науки та інноваційного розвитку. Уклад. Чекаль Л.А., Горбатюк Т.В., Сторожук С. та ін. Київ: Міленіум. 2017. 782 с.

8. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: навч. посібн. Авт. колектив: В.П. Андрущенко, Г.І. Волинка, Н.Г. Мозгова та ін. За ред. Г.І. Волинки. 2-е вид., стереотип. Київ: Каравела. 2011. 368 с.

9. Baghramian M., Carter J.A. Relativism. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/relativism>. Назва з екрана.

10. Frigg R., Hartmann S. Models in Science. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/models-science>. Назва з екрана.

11. Glanzberg M. Truth. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/truth>. Назва з екрана.

12. Нерburn В. Scientific Method. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-method>. Назва з екрана.

13. Kourany J. Scientific Knowledge: Basic Issues in the Philosophy of Science. Belmont: Wadsworth Publishing Company. 1998. 440 p.

14. Nickles T. Scientific Revolutions. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-revolutions>. Назва з екрана.

15. Nola R., Sankey H. After Popper, Kuhn and Feyerabend: Recent Issues in Theories of Scientific Method. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 2000. 252 p.

16. Pritchard D., Turr J. Value of Knowledge. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/knowledge-value>. Назва з екрана.

17. Rettler B., Bailey A.M. Object. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/object>. Назва з екрана.

18. Schickore J. Scientific Discovery. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-discovery>. Назва з екрана.

19. Steup M., Neta R. Epistemology. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/epistemology>. Назва з екрана.
20. Wilson G., Shpall S. Action. [Електронний ресурс]. Сайт «The Stanford Encyclopedia of Philosophy». <https://plato.stanford.edu/entries/action>. Назва з екрана.

Інтернет-ресурси:

1. «Мир техники и технологий». URL: <http://www.mtt.com.ua/>
2. Інновації, управління змінами в організаціях, управління знаннями. URL: <http://www.bizbooks.com.ua/catalog/cat.php3?c=193&lang=1>
3. «Стратегічна суспільна ініціатива 2045» URL: www.2045.com/
4. Державний фонд фундаментальних досліджень. URL: <http://www.dffd.gov.ua/>
5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
6. Електронна бібліотека «Гумер». URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/index_philos.php
7. Електронна бібліотека «e-reading». URL: <http://www.e-reading.by/bookbytypes.php?type=17>
8. Електронна бібліотека «royallib». URL: <https://royallib.com/>
9. Електронна бібліотека «Mexalib». URL: <https://mexalib.com/>
10. Електронна бібліотека «Чтиво». URL: <https://chtyvo.org.ua/>
11. Електронна бібліотека кафедри філософії НПУ імені М.П. Драгоманова. URL: http://kph.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=25&Itemid=23
12. Електронна бібліотека філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>
13. Відеозапис лекції доктора філософських наук, професора, академіка РАН В.С. Стьопіна на тему: «Взаимосвязь науки и философии в развитии научного знания»: <https://www.youtube.com/watch?v=kxbPcI1OWmU>
14. Відеозапис інтерв'ю з доктором філософських наук, професором, академіком РАН В.С. Стьопіним на тему: «Ідеали наукового пізнання в постнекласичній науці»: <https://www.youtube.com/watch?v=6zDRfu12hH4>
15. Стенфордська філософська енциклопедія. URL: <https://plato.stanford.edu>
16. «Британська енциклопедія». URL: <https://www.britannica.com>